

Rabies Control in Thailand

Wirongrong Hoonsuwan, DVM*,
Apirom Puanghat, DVM**

* *Bureau of Disease Control and Veterinary Services, Department of Livestock Development,
Ministry of Agriculture and Cooperatives*

** *Bureau of General Communicable Diseases, Department of Disease Control, Ministry of Public Health*

Two governmental sectors, Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives and Department of Disease Control, Ministry of Public Health, have been jointly responsible for rabies control in Thailand. The aim is to have the rabies situation controlled both in humans and animals. Strategies included promotion of collaboration among governmental agencies, private sectors and publics in carrying out activities. Public campaigns are continually undertaken to raise public awareness, understanding and participation in rabies prevention and control. Providing education to the general public on appropriate self care after rabies contact is also one of their tasks. Another important mission aims to enhance a wider coverage of rabies vaccination in dog population in order to create and expand rabies free territories.

Keywords: Rabies, Control, Human, Animal, Vaccination, Education

J Med Assoc Thai 2005; 88 (10): 1471-5

Full text. e-Journal: <http://www.medassocthai.org/journal>

ในประเทศไทยยังคงมีคนและสัตว์เสียชีวิตด้วยโรคพิษสุนัขบ้าเป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินและเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก จึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการป้องกันและควบคุมโรคที่มีประสิทธิภาพ การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าจะต้องมีความชัดเจนในด้านนโยบาย เป้าหมายและกลยุทธ์ เนื่องจากโรคพิษสุนัขบ้าทำให้เกิดโรคได้ทั้งสัตว์และคนจึงมีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน ได้แก่ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานแกนกลางในการดำเนินการในสัตว์ โดยอาศัยพระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า พ.ศ. 2535 เป็นแม่บท และกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการดำเนินการในคน โดยอาศัยพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ.2535 และ พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ.2523 เป็นหลักการทำงานในรูปแบบผสมผสานตั้งแต่ต้นตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) โดยที่ปี พ.ศ. 2535 เป็นปีแรกของพระราชบัญญัติโรคพิษสุนัขบ้า อยู่ภายใต้การดูแลของกรมปศุสัตว์ หน่วยงานแกนหลักทั้ง 2 แห่งนี้ ได้ร่วมกันประสานการปฏิบัติงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้แก่ สถานเสาวภา สภากาชาดไทย องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สมาคมและสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อควบคุม ป้องกันและพยายามที่จะกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าให้หมดจากประเทศไทย โดยมีการประสานความร่วมมือทั้งด้านนโยบายและปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้มีประสิทธิภาพสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเป็นรูปธรรม รวมทั้งระดมทรัพยากร บุคลากรและงบประมาณที่มีอยู่ให้ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

Correspondence to : Hoonsuwan W, Bureau of Disease Control and Veterinary Services, Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives, Bangkok 10400, Thailand, Phone: 0-2653-4444, E-mail: w_hoonsuwan@hotmail.com

Table 1. Rabies control in Thailand, 1980-2002

Year	Number of vaccine recipients		Number of dogs destroyed
	Humans	Dogs	
1980	60,276	50,598	165,501
1981	60,457	119,114	123,846
1982	61,276	151,981	151,608
1983	58,477	258,128	163,626
1984	74,086	403,623	222,311
1985	76,900	377,977	188,473
1986	79,977	518,988	206,964
1987	84,178	502,213	193,315
1988	79,454	700,448	213,097
1989	81,905	913,794	207,721
1990	88,312	1,128,704	217,151
1991	93,641	1,590,449	309,016
1992	116,223	1,174,982	23,157 *
1993	133,936	2,128,153	23,157
1994	148,142	2,593,851	29,208
1995	160,443	4,001,555	21,679
1996	176,118	3,071,375	23,609
1997	207,808	4,265,652	54,928
1998	234,394	3,301,120	26,010
1999	239,698	4,763,049	26,916
2000	340,394	3,539,146	17,695
2001	403,206	4,579,079	
2002	391,510		

* Number of dogs destroyed since 1992 were reported only in Bangkok metropolitan area

กรมปศุสัตว์ได้จัดทำโครงการป้องกันกำจัดโรคพิษสุนัขบ้าขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ให้ลดลงและหมดไปจากประเทศไทย ซึ่งจะเป็นผลให้คนและสัตว์ปลอดภัย และไม่เสียชีวิตจากโรคนี้
2. ควบคุมจำนวนสุนัข ซึ่งเป็นพาหะที่สำคัญของโรคให้อยู่ในจำนวนที่เหมาะสม
3. ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รับผิดชอบ และตระหนักถึงหน้าที่ของเจ้าของสัตว์ สร้างจิตสำนึกแก่เจ้าของสุนัขให้มีสุนัขไว้ในครอบครองในจำนวนที่พอจะเลี้ยงดูได้ สามารถจัดการให้ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าอย่างต่อเนื่อง ตามเงื่อนไขของกฎหมาย ไม่ปล่อยให้สุนัขจรจัด ซึ่งเป็นปัญหาสังคมและพาหะของโรคร้าย และได้มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นรองรับ ได้แก่
  - การสำรวจจำนวนสุนัข เพื่อทราบจำนวนสุนัขในประเทศไทยและใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนการควบคุมโรค
  - การสร้างอาสาพัฒนาประจำหมู่บ้าน เพื่อช่วยเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ในการกระจายข่าวและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ฝังระวางโรค ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น
  - การเสริมสร้างภูมิคุ้มกันโรค โดยการจัดหาวัคซีน และฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสัตว์ โดยเน้นสัตว์ควบคุม คือสุนัขให้ได้ไม่น้อยกว่า 80% ของจำนวนสุนัข
  - การควบคุมจำนวนสุนัขด้วยวิธีการตามหลักวิชาการได้แก่ การฉีดยาคุมกำเนิดสุนัขเพศเมีย การทำหมันสุนัขเพศเมีย และเพศผู้

- การเฝ้าระวังโรคอย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ โดยเน้นให้มีการสอบสวนโรคและดำเนินการควบคุมโรคในกรณีเกิดโรคทุกราย

- การตรวจวินิจฉัยโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการ โดยมีการขยายห้องปฏิบัติการตรวจวินิจฉัยโรคพิษสุนัขบ้าให้ครอบคลุม ซึ่งขณะนี้ห้องปฏิบัติการของกรมปศุสัตว์มีอยู่ทั้งสิ้น 24 แห่ง ทั่วประเทศ

- การประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน นักเรียน มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องโรค และตระหนักถึงอันตรายของโรค รู้วิธีป้องกันตนเองและสัตว์เลี้ยงให้พ้นจากโรคนี้

กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดกลยุทธ์สำคัญในการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้า ดังนี้

1. เพิ่มการครอบคลุมการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัข เช่น ร่วมมือกับกรมปศุสัตว์ในโครงการรณรงค์ฉีดวัคซีนฯ เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
2. ลดจำนวนสุนัขจรจัดที่ไม่มีผู้รับผิดชอบโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อลดการแพร่กระจายโรค
3. ผู้ที่สัมผัส หรือสงสัยว่าสัมผัสโรคพิษสุนัขบ้าทุกคนต้องได้รับการดูแลรักษาที่ถูกต้อง รวดเร็ว เน้นการบริการที่รวดเร็ววัคซีนมีคุณภาพ ถ้ามาพบแพทย์ควรจะไม่ตายด้วยโรคพิษสุนัขบ้า
4. ให้ความรู้ที่ถูกต้องกับประชาชน ประชาชนต้องรู้ว่า ควรเลี้ยงสุนัขอย่างไรให้ปลอดภัยทั้งคนและสุนัข เมื่อถูกสุนัขกัดควรปฏิบัติตนอย่างไร เป็นต้น
5. เพิ่มระบบเฝ้าระวังให้เข้มข้น ตั้งแต่ข้อมูลคนถูกสุนัขกัดเพื่อนำมาวางแผนควบคุมโรค
6. ติดตาม กำกับ ดูแล ประเมินผล กิจกรรมรวมถึงผลกระทบต่าง ๆ
7. ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาความคิดริเริ่มต่าง ๆ
8. จัดทำโครงการลดความเสี่ยงจากการถูกสุนัขกัด เตือนทั้งเหยื่อที่มีโอกาสถูกสุนัขกัด และคนเลี้ยงสุนัข โดยมีการจัดประกวดเรียงความ จัดหนังสือเล่มเล็กเนื้อหาเกี่ยวกับโรคพิษสุนัขบ้า และการเลี้ยงสุนัขอย่างถูกวิธี ให้เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ทั่วประเทศ โดยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ
9. สร้างเครือข่ายการควบคุมโรคติดต่อระหว่างสัตว์และคน

แนวทางในการดำเนินการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าให้ประสบผลสำเร็จ

1. ต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างเข้มแข็ง เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกให้ประชาชนเข้าใจและพร้อมที่จะร่วมมือกันและช่วยกันป้องกันโรคนี้ ไม่ว่าจะเป็นการยอมรับให้ใช้มาตรการทางกฎหมาย การเลี้ยงสัตว์อย่างรับผิดชอบ ไม่เพิ่มจำนวนสุนัขจรจัดโดยการนำไปปล่อย เป็นต้น

2. เพิ่มความครอบคลุมในการฉีดวัคซีนให้แก่สุนัข ซึ่งเป็นตัวแพร่กระจายโรคที่สำคัญและใกล้ชิดกับคน โดยดำเนินมาตรการเสริมต่าง ๆ เช่นการรณรงค์กระตุ้นเตือนให้ประชาชนนำสุนัขไปฉีดวัคซีน การให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและร่วมมือกันที่จะทำให้สุนัขทุกตัวในชุมชนได้รับวัคซีน การฉีดวัคซีน (parenteral route) ให้แก่สุนัขที่สามารถจับได้ โดยเฉพาะสุนัขมีเจ้าของควรจะฉีดวัคซีนให้ได้ทุกตัว ส่วนที่จับไม่ได้ อาจมีการพิจารณานำวัคซีนชนิดกิน (oral vaccine) มาใช้เพื่อช่วยเสริมความครอบคลุมการฉีดวัคซีนในพื้นที่ให้ได้ มากกว่า 80 % ของจำนวนสุนัข

3. การควบคุมสุนัขไม่มีเจ้าของ มาตรการการลดจำนวนสุนัขที่ไม่มีเจ้าของหรือสุนัขจรจัดเป็นวิธีหนึ่งที่จะลดการแพร่ระบาดของโรคได้ เพราะสุนัขเหล่านี้ไม่สามารถจับมาฉีดวัคซีนได้ทุกปี และเป็นการตัดวงจรการติดต่อของโรคได้ เนื่องจากผู้เสียชีวิตส่วนใหญ่ถูกสุนัขไม่มีเจ้าของกัด แต่การกำจัดสุนัขเหล่านี้ไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชน เนื่องจากขัดต่อหลักทางศาสนา จึงควรต้องหาวิธีอื่นที่จะลดจำนวนสุนัขจรจัดลง หรือควบคุมไม่ให้มี

จำนวนเพิ่มขึ้น ซึ่งประชาชนยอมรับได้ เช่นการจับมาฉีดวัคซีน ทำหมันและนำไปไว้ใน สถานสงเคราะห์สัตว์ หรือหาเจ้าของใหม่ให้ เป็นต้น

4. การสร้างพื้นที่และขยายพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า โดยกระตุ้นให้แต่ละจังหวัดสร้างพื้นที่ปลอดโรค นำร่องจังหวัดละ 1 แห่ง และขยายออกไปจนกระทั่งสามารถเป็นพื้นที่ปลอดโรคได้ทั้งจังหวัด โดยในพื้นที่ปลอดโรคจะต้องมีมาตรการต่าง ๆ ตามที่กำหนด จนถึงระดับที่สามารถประกาศเป็นเขตปลอดโรคพิษสุนัขบ้าได้ โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น อบต. และชุมชน ในจังหวัดเพื่อให้เป็นจังหวัดปลอดโรคพิษสุนัขบ้า

กรมควบคุมโรคและกรมปศุสัตว์เป็นหน่วยงานหลักที่ร่วมมือกันควบคุมโรคพิษสุนัขบ้ามาตั้งแต่ต้น ต่อมาปี พ.ศ. 2540 เริ่มผสมผสานการควบคุมโรคเข้าสู่กรมการปกครองโดยในปี พ.ศ. 2542 - 2544 ได้ทำโครงการผสมผสานการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าเข้าสู่องค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อให้เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลและเขตพื้นที่ปกครองพิเศษต่าง ๆ เช่น กทม. เมืองพัทยา เป็นต้น ได้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในท้องถิ่นของตน แต่ก็คงพบปัญหาเรื่องจำนวนสุนัขที่ไม่มีผู้รับผิดชอบในที่สาธารณะยังไม่ลดลง ความครอบคลุมการฉีดวัคซีนป้องกันโรค พิษสุนัขบ้าในสุนัขบางพื้นที่ยังไม่ทั่วถึง ทำให้ยังคงมีโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัขอยู่ทั่วไป

ระบบการเฝ้าระวังโรคในสัตว์ เพื่อตรวจจับการระบาดของโรคในสัตว์ก่อนที่จะถึงในคน ในประเทศไทยขณะนี้ศูนย์ปฏิบัติการโรคทางสมอง โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สามารถตรวจแยกสายพันธุ์ของเชื้อโรคพิษสุนัขบ้าจากทั่วประเทศได้ โดยได้รับความร่วมมือจากกรมปศุสัตว์ และกรมควบคุมโรค ผลการตรวจแยกสายพันธุ์สามารถนำมาวิเคราะห์การเคลื่อนย้าย และเปรียบเทียบกับสายพันธุ์โรคพิษสุนัขบ้าที่เป็นสาเหตุผู้เสียชีวิตในคน ซึ่งจะทำให้การควบคุมโรคเป็นไปในทางที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ส่วนการเฝ้าระวังโรคในคนต้องเน้นคนที่ถูกสุนัขกัดว่า มีอยู่ที่ใด มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่เกิดโรคในสัตว์หรือไม่ และควรมีการนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนควบคุมโรคในสัตว์มากขึ้น โดยมีการประสานข้อมูลคนถูกสุนัขสงสัยว่าบ้ากัดกับฝ่ายปศุสัตว์ และฝ่ายปศุสัตว์ก็นำข้อมูลโรคพิษสุนัขบ้าที่ตรวจพบในสุนัข และพื้นที่ที่มีความครอบคลุมการฉีดวัคซีนในสุนัขต่ำประสานกับทางสาธารณสุขเพื่อร่วมกันเฝ้าระวังโรคทั้งในคนและสัตว์

การวินิจฉัยโรคในผู้ป่วยสงสัยว่าเป็นโรคพิษสุนัขบ้า หรือผู้ป่วยที่มีอาการทางระบบประสาท หากไม่สามารถหาสาเหตุของการตายได้ควรมีการเก็บตัวอย่างเพื่อตรวจวินิจฉัยโรคพิษสุนัขบ้าทางห้องปฏิบัติการทุกรายจะเป็นการช่วยให้ข้อมูลตัวเลขต่าง ๆ โกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น ยิ่งในพื้นที่ที่พบโรคน้อยยิ่งจะต้องเน้นการชันสูตรยืนยันทางห้องปฏิบัติการ ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การประกาศเป็นเขตปลอดโรคพิษสุนัขบ้าในอนาคต

นอกจากนี้การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าให้ประสบความสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพลังชุมชนในท้องถิ่น ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้อง ให้ความร่วมมือในการควบคุมโรค รวมถึงพิจารณานำกฎหมายมาใช้ในการควบคุมการเลี้ยงสุนัข ให้ประชาชนเลี้ยงสุนัขอย่างรับผิดชอบ ซึ่งจะทำให้สุนัขอยู่ร่วมกับคนได้อย่างสันติสุขและปลอดภัย ต้องจัดการให้สุนัขในพื้นที่ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า สุนัขทุกตัวต้องนำไปขึ้นทะเบียน สุนัขที่ไม่มีผู้รับผิดชอบต้องทำให้ลดลงจนหมดไปให้มากที่สุด อาจจะใช้วิธีคุมกำเนิดสุนัขโดยวิธีที่มีอยู่เดิม หรือ การตรวจแบบใหม่ร่วมกับการหาบ้านใหม่ให้สุนัข ถ้าหากสามารถควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในสุนัข ซึ่งเป็นสัตว์นำโรคหลักได้สำเร็จ จะทำให้ลดโอกาสที่คนและสัตว์อื่น ๆ จะติดโรคได้ อันนำไปสู่ความปลอดภัยจากโรคพิษสุนัขบ้าในที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

ได้รับการสนับสนุนจากทุนส่งเสริมกลุ่มนักวิจัยอาชีพ ประจำปี พ.ศ. 2546 ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

References

1. Division of Disease Control, Ministry of Public Health. Strategies in rabies control. Bangkok: Chumnumshakorn karn kaset Press, 1996.
2. Department of Diseases Control and Department of Livestock Development. Current strategies in rabies control. In: Proceeding of rabies control. Chonburi, Thailand; 2002 Feb 21-22. Department of Diseases Control, Ministry of Public Health and Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives; 2002.
3. Varintravat S, Aungtrakulsuk N. Strategies in establishment of co-operation for zoonosis control and prevention. In: Proceeding of Establishment of co-operation in zoonosis control and prevention. Chiangrai, Thailand; 2004 Jun 9-11. Department of Diseases Control, Ministry of Public Health and Department of Livestock Development, Ministry of Agriculture and Cooperatives; 2004.

การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทย

วิรงรอง หุ่นสุวรรณ, อภิรมย์ พวงหัตถ์

การควบคุมโรคพิษสุนัขบ้าในประเทศไทยดำเนินการภายใต้นโยบายของสองหน่วยงานหลักคือ กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข มีเป้าหมายสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยปลอดจากโรคพิษสุนัขบ้าทั้งในคนและสัตว์ โดยมุ่งเน้นการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ แนวทางหลักในการดำเนินการได้แก่ การสร้างจิตสำนึกของประชาชน ให้มีความเข้าใจและร่วมมือในการควบคุมและป้องกันการเกิดโรคและการปฏิบัติตนที่ถูกต้องหลังการสัมผัสโรค การเพิ่มความครอบคลุมในการฉีดวัคซีนให้สุนัข การควบคุมประชากรสุนัขไม่มีเจ้าของ และการสร้างและขยายพื้นที่ปลอดโรคพิษสุนัขบ้า